İBN-İ EBÎ HÂTİM (Abdurrahmân bin Muhammed)

Meşhûr tefsîr ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. Adı, Abdurrahmân bin Muhammed bin İdrîs bin Münzir bin Dâvûd bin Mihran et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. "İbn-i Ebî Hâtim = Hâtim'in babasının oğlu" diye meşhûr olmuştur. Ailesinin, Rey şehrinin Hanzala derbendinde bulunması sebebiyle, oraya nisbet edilmiştir. 240 (m. 854) senesinde burada doğdu. Dinî ilimleri babasından öğrendi. Çocukluğunda babası ile birlikte ve daha sonra da kendi başına birçok seyahatler yaptı. Hicaz, Şam, Mısır, Irak, Cibâl, İsfehân, Cezîre taraflarını ziyâret ederek, orada bulunan âlimlerle sohbet etti, onlardan çeşitli ilimler aldı. 255 (m. 868) senesinde hac yaptıktan sonra bir yere gitmedi. Nihâyet 327 (m. 938) senesi Muharrem ayında Rey şehrinde vefât etti. Vefâtında 90 yaşını geçmişti.

İbn-i Ebî Hatim, tefsîr ve hadîs ilimlerinde büyük bir âlimdi. Babası da yüksek bir âlim olup, bu ilimleri önce babasından öğrendi. Sonra onunla birlikte birçok âlimden ilim aldı. İlim öğrenmek için çok yer dolaştı. Gezdiği yerlerde çok âlimle karşılaştı. Bunlardan Ebû Zür'a, İbn-i Vâre Hasen bin Arefe, Ebû Sa'îd el-Eşec, Yûnus bin Abdüla'lâ, Ali bin Münzir et-Tarikî, Ahmed bin Sinân el-Kattân, Muhammed bin İsmâîl el-Ahmesî, Haccâc bin Şâ'ir, Muhammed bin Hassan el-Ezrak, Muhammed bin Abdülmelik ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi, rivâyette bulundu. Kendisinden de; Ebû Şeyh İbni Hibbân, Yûsuf-ı Meyâncî, Ali bin Müdrik, Ebû Ahmed el-Hâkim, Ahmed bin Muhammed el-Basîr, Abdullah bin Muhammed bin Esed, Muhammed bin Yezdan'ın iki oğlu İbrâhîm ve Ahmed, İbrâhîm bin Muhammed Nasrabâdî, Ali bin Muhammed ve daha birçok âlim, ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

Müfessirlerin ve muhaddislerin en eskilerinden olan Abdurrahmân bin Ebî Hatim, ilimde derya gibiydi. Tefsîr ilmine âit rivâyetleri çoktur. "Hâfız-ür-re'y" ünvanına sahip olup, hadîs-i şerîf râvilerini bilmek husûsunda derin bir bilgisi vardı. Fıkıh ilminde, Eshâb-ı kiram ve Tabiîn devrinin âlimleri arasındaki ihtilaflı mes'elelerde pek mütehassıstı. Ayrıca zühd ve takvâda o kadar yükselmişti ki, haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Evliyâlığın yüksek derecelerine

kavuşmuştu. Ebû Ya'la el-Halîlî diyor ki: "O, babasının ve Ebû Zür'a'nın ilmini almıştı. Bütün ilimlerde söz sahibi olup, hadîs-i şerîf râvilerinin hâllerini bilmekte benzeri yoktu. Sahabenin, Tabiînin ve Mısır âlimlerinin, fıkıhdaki ictihâd farklılıklarını bildiren eserler kaleme aldı. Kendisi zühd sahibi olup, evliyânın "Ebdâl" adı verilen sınıfına mensûb sayılmaktadır."

Mesleme bin Kâsım Endülüsî diyor ki: "O, rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam), kadr-ü kıymeti yüksek, adı büyük bir zât olup, Horasan âlimlerinin imâmı, en büyüğü idi."

Abbâs bin Ahmed, onun hakkında diyor ki: "Abdurrahmân bin Ebî Hâtim'in ibâdetinden daha çok kim ibâdet edebilir? Ben, Abdurrahmân'ın hiçbir günahını bilmiyorum."

Muhammed bin Mihraveyh de diyor ki, "Birgün hocam İbn-i Ebî Hâtim'in huzûruna girmiştim. O, insanlara "Cerh ve Ta'dil" kitabını okutuyordu. Ben de kendilerine, Yahyâ bin Maîn'in: "Biz, bir takım kimseler hakkında ta'n ediyoruz. Belki de onlar, ikiyüz seneden beri yüklerini Cennete atmış bulunuyorlar" dediğini rivâyet ettim. İbn-i Hatim, bunu işitince, elleri titremeye, gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Kitap elinden düştü. Bu rivâyeti tekrar tekrar anlattırarak ağlamaya devam etti."

Ömer bin İbrâhîm ez-Zâhid-i Hirevî şöyle anlatıyor: Bir gün Abdurrahmân bin Ebî Hatim bana şunları anlattı: Bir zamanlar bizim memlekette kıtlık baş göstermişti. Arkadaşlarımdan birisi, İsfehan'dan buğday yükleri gönderdi. Ben de onu 20 000 dirhem altın karşılığı sattım. O da, benden bu para ile bizim memleketimizden kendisi için bir ev satın almamı istedi. bize geldiği zaman orada kalacaktı. Ben de bu paraları fakîrlere dağıtmıştım. Bana mektûb yazarak, ne yaptığımı sordu. Ben de, "Senin için Cennette bir köşk satın aldım" diye cevap gönderdim. O da; "Bu husûsta bana garanti verirsen ve kendini de kefil gösterirsen buna râzı olurum" diye haber gönderdi. Bunun üzerine ben, onun dediklerini aynen yaptım. Mektûbunda bana şöyle dedi. "Rü'yâmda bana, senin garanti verdiğin şeye tam olarak kavuştuğum gösterildi. Va'dettiğin bu şeyden dönme!"

Ebü'l-Hasen Ali bin İbrâhîm er-Râzî diyor ki, "Abdurrahmân bin Ebû Hatim, Allahü teâlânın rahmetine, kavuşmuş ve O'nun yanında çok kıymetli ve nurlu bir zât idi. Kendisini gören herkesin kalbine neş'e ve huzûr doluyordu."

İbn-i Ebî Hâtim'in eserlerinde zikrettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Allaha yemîn olsun ki, benden önceki Peygamberler yoksulluk ve haşeratla imtihana çekilirlerdi. Bu, onların yanında size verilenlerden daha sevimli ve geçerliydi."

Ebû Leheb ve karısı, Peygamberimize çok eziyet ederlerdi. Karısı sırtında odun taşıyarak, Resûlullahın geçtiği yolda ateş yakardı. Resûlullah da (aleyhisselâm) ateş sanki bir kum yığını imiş gibi üzerinden basıp geçiyordu ve kendisine hiçbirşey olmuyordu. Allahü teâlâ, Ebû Leheb ve karısı hakkında Tebbet sûresini nâzil ederek meâlen: "Ebû Leheb'in eli kurusun! (Kendisi de) kurudu, (helak oldu) ya! Ona, ne (babasından miras kalan) malı ve ne de (kendi) kazandığı fayda vermedi. O, alevli bir ateşe girecek; karısı da,(Cehenneme) odun hamalı olarak, boynunda bükülmüş bir ip olduğu hâlde (oraya girecek)." buyurdu. Ebû Leheb'in karısına, bu sûrenin kendisi ve kocası için indiği anlatılınca, eline taş alarak pür hiddet, Hazreti Ebû Bekr ile oturmakta olan Peygamberimizin yanına geldi. Orada bulunan Hazreti Ebû Bekr'i görüyor, fakat Resûlullahı bir türlü göremiyordu. Merak edip Hazreti Ebû Bekr'e "Hani nerede arkadaşın? Beni ve kocamı kınadığını duydum. Bulursam, vallahi bu taşı ağzına vuracağım" diyordu. Fakat, bir türlü O'nu göremedi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Dikkat ediniz! Size haber veriyordum ki, Allah'ın Resûlünün, haram kıldığı şey, Allahın haram kıldığı şey gibidir" buyurunca, birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip bir hayvan sırtı dolusu kitap getirdi. Ona: "Kendi Peygamberlerinden veyahut kendilerine gönderilen kitapdan başka kitaba meyledip, kendi Peygamber ve kitaplarından yüz çevirmeleri, bir kavmin ahmaklığına ve cahilliğine yeter de artar" buyurdu. Bunun üzerine, Ankebût sûresinin meâlen: "Sana indirdiğim bu Kur'an, o mu'cize isteyenlere karşı okunup dururken, kendilerine kâfi gelmedi mi? Şüphesiz ki, Kur'an'da îmân edecek bir millet için büyük bir rahmet ve bir öğüt vardır" 51. âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

"Ziyâretçiniz geldiği zaman, ona ikram ediniz!"

Amr bin Dînâr diyor ki: "Bir kimse evine geldiğinde, içeride kimse yoksa, o zaman "Esselâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhissâlihin" diye selâm verir."

Yazdığı eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tefsîr: Dört cilddir. Onun hepsi müsned tarzında yazılmış eserlerdir. Müsnedler, İslâmiyeti kabûl etme sırası alınarak, Sahabe isimlerine veya neseblerine göre hadîs-i şeriflerin yazıldığı kitaplardır.

2. Kitâb-ül-cerh ve't-ta'dîl: Hadîs-i şerîf rivâyet eden râvîlerin, hangi sebeplerden dolayı rivâyetlerinin kabûl edilmeyeceğini ve bir râvinin rivâyetinin kabûl edilmesi için gerekli şartları beyân etmekte, açıklamaktadır. Birkaç cild hâlinde basılmıştır. İstanbul Murâd Molla Kütüphânesi'nde 1427 numara ile mevcûttur.

3. Kitâb-ür-reddi alel-Cehmiyye: Bozuk fırkalardan, birisi olan Cehmiyye'ye verdiği cevaplar anlatılmaktadır.

4. Kitâb-ül-ileli'l-hadîs: Mısır'da iki cild hâlinde basılmıştır.

5. Kitâbü menâkıb-iş-Şâfiiyye: İmâm-ı Şâfiînin menkıbelerini anlatmaktadır.

6. Kitâbü fezâil-i Ahmed bin Hanbel

7. Kitâb-ül-knâ: Künyelere dâir bir eserdir.

8. Kitâb-ül-fevâidil-Kebîr.

9. Kitâbü fevâidi'r-Râziyyîn

10. Kitâbü takdimeti'l-Cerh ve't-ta'dîl

11. Kitâb-il-Müsned.

12. Kitâb-ül-merâsî: Haydarâbâd'da basılmışdır.

13. Kitâb-üz-zühd.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 829

2) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 287

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 587

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 279

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 324

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 55

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 308

9) Şifâ-i şerîf (Kâdı Iyâd) cild-5, sh. 52 cild-1, sh. 89